

Братислав Иванов

ЯПОНИЯ: ВЕКЪТ НА ДЗЕН

София, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Братислав Иванов, автор, 2019
© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0418-6 – Мека подвързия
ISBN 978-619-01-0419-3 – Твърда подвързия

БРАТИСЛАВ ИВАНОВ

ЯПОНИЯ

ВЕКЪТ

— НА —

ДЗЕН

純禪の時代

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР ♦ 9

ИНДИЙСКИЯТ БУДИЗЪМ ♦ 13

Начало, школи и канон.....	13
Сидхарта Гаутама.....	13
Тхеравада и махаяна.....	14
Палийският канон	15
Основни понятия	16
Четирите благородни истини.....	16
Карма и самсара	17
Причинното възникване.....	18
Дхарми и скандхи	20
Трите признака на битието.....	20
Трите тела на Буда	22
Будистката космология.....	23
Будисткият пантеон	24
Буди.....	24
Бодхисатви.....	27
Божества.....	31
Будистката иконография.....	33
Философски школи в махаяна.....	34
Мадхямака	35
Йогачара.....	37
Татхагатагарбха	38

КИТАЙСКИЯТ БУДИЗЪМ ♦ 39

Първи срещи с будизма.....	39
Китайската Трипитака	40
Терминология и преводи.....	41

Китайската сангха.....	44
Школи	45
Тиентай.....	46
Хуаян	46
Джинту	46

КИТАЙСКИЯТ ЧАН • 47

Легендарният период.....	47
Шестият патриарх	50
Олтарната сутра	51
Петте дома	53
Гуйян	53
Файен.....	54
Юнмън.....	55
Коаните	55

БУДИЗЪМЪТ В ЯПОНИЯ • 57

Историческите периоди.....	57
Началото на японския будизъм	59
Утвърждаването през Асука.....	63
Първата половина на Асука	63
Втората половина на Асука.....	65
Разнопосочни явления през Нара.....	68
Исторически контекст	68
Будизъмът.....	73
Езотеричният будизъм през Хейан	78
Исторически контекст	78
Езотеричният будизъм	96
Сайчю и школата Тендай.....	100
Куукай и школата Шингон.....	105
Планинските отшелници.....	107

ВЕКЪТ НА ДЗЕН • 109

Характеристика на периода	109
Структурата на властта.....	111

Куге и буке	112
Регентството Ходжьо	112
Смутът Джьокю	113
Институционално укрепване.....	114
Икономически живот	115
Монголските нашествия.....	115
Литературата.....	119
Залезът на шьогуната.....	120
Школи в Камакурския будизъм	121
Японският амидаизъм.....	124
Ранният амидаизъм	125
Амидаизмът на Хонен.....	126
Амидаизмът на Шинран.....	127
Амидаизмът на Иппен	128
Изкуството на амидаизма.....	129
Школата на Ничирен.....	131
Първи срещи с чан будизма.....	134
Нонин и школата Нихон Дарума.....	135
Ейсай и школата Риндзай.....	138
Доген и школата Сото	144
Жизненият път на Доген.....	144
Доген за дзен практиката.....	148
Дайто кокуши.....	154
ДЗЕН И ХАЙКУ • 157	
Религия и култура	157
Още за коаните.....	158
Коаните и хайку	160

БИБЛИОГРАФИЯ • 163

ПРЕДГОВОР

Дзен е школа в източноазиатската махаяна с акцент върху медитативната практика. Терминът *дзен* е японското четене на китайския йероглиф (禪 *chàn*), с който се записва санскритската дума *dhyāna* *медитация*. Казано точно, китайският запис е *chánna* (禪那), а *chàn* е обичайното му съкращение.

Преданието разказва, че началото на дзен традицията поставя самият Буда при една от проповедите си в Планината на лешоядите:

Веднъж, като бил в планината Гридхракута, Буда Шакиямуни показал на събралото се множество цвят на удумбара и притворил очи. Само Махакашияпа се усмихнал. Тогава Буда произнесъл и думите: „Аз владее съкровищницата на омото на истинното учение, чудотворната сърцевина на нирвана. Поверявам я на Махакашияпа.“ (Доген, 2016:69–70)

Така Махакашияпа – любимият ученик на Буда Шакиямуни – става първи патриарх на будизма. Негов наследник е Ананда – най-талантливият ученик на Буда Шакиямуни.

Цитираната по-горе проповед на Буда Шакиямуни отразява смисъла на прякото предаване на Учението (Дхарма) – очи в очи, от буда на буда и от патриарх на патриарх.

В Япония дзен се появява под влияние на китайския чан, създаден според преданието от полулегендарния патриарх Бодхидхарма, който през 520 г. пристига от Индия в Нанюе (Кантон). В коаните обикновено се казва, че пристига от Запад. Според легендата той е двайсет и осмият индийски и първият китайски патриарх на чан будизма.

На Бодидхарма се приписват четирите постулата, отразяващи особеностите на учението.

Тези постулати са:

- не се основава на думи и писмена;
- не се предава чрез сутри;
- ориентирано е пряко към човешката душа;
- познай себе си и стани буда.

Първият постулат отразява момента от проповедта на Буда Шакиямуни в Планината на лешоядите, когато той мълчаливо показва на слушателите си цвете. В дзен това събитие се разглежда като начало на предаването на висшата мъдрост без думи и писмена. Те се заменят от жестове.

В литературата за дзен могат да се намерят множество примери, в които се акцентира върху непосредствения религиозен опит и като че се подценява както ролята на сутрите и шастрите, така и на авторитетите.

Много от тези изказвания на пръв поглед звучат парадоксално. Типичен пример за това са широко известните думи на Линдзи (яп. Риндзай) „Ако срещнеш Буда, убий Буда; ако срещнеш патриарха, убий патриарха...“ (THE ZEN TEACHING OF RINZAI, 1976:43).

В коментара си към трийсет и седмия случай в сборника „Мумонкан“ наставникът Умън (Мумон) подчертава, че за тези, които наистина са разбрали отговора, не съществуват нито Шакиямуни в миналото, нито Майтрея в бъдещето (ВЛУТН, 1966:248–249).

Според Х. Дюмулин, най-авторитетния историк на дзенбудизма, не е възможна религиозна практика (religious experience) без някаква форма на религиозно учение. Ето защо дзен трябва да се постави в неговата духовна и интелектуална среда, като се разгледат махаянските сутри, от които той черпи вдъхновение (DUMOULIN, 2005:55).

Думите на Х. Дюмулин са в съзвучие с четвъртия постулат на Бодхидхарма, отразяващ по същество смисъла на махаянската доктрина Татхагатагарбха, която има фундаментално значение в дзенбудизма.

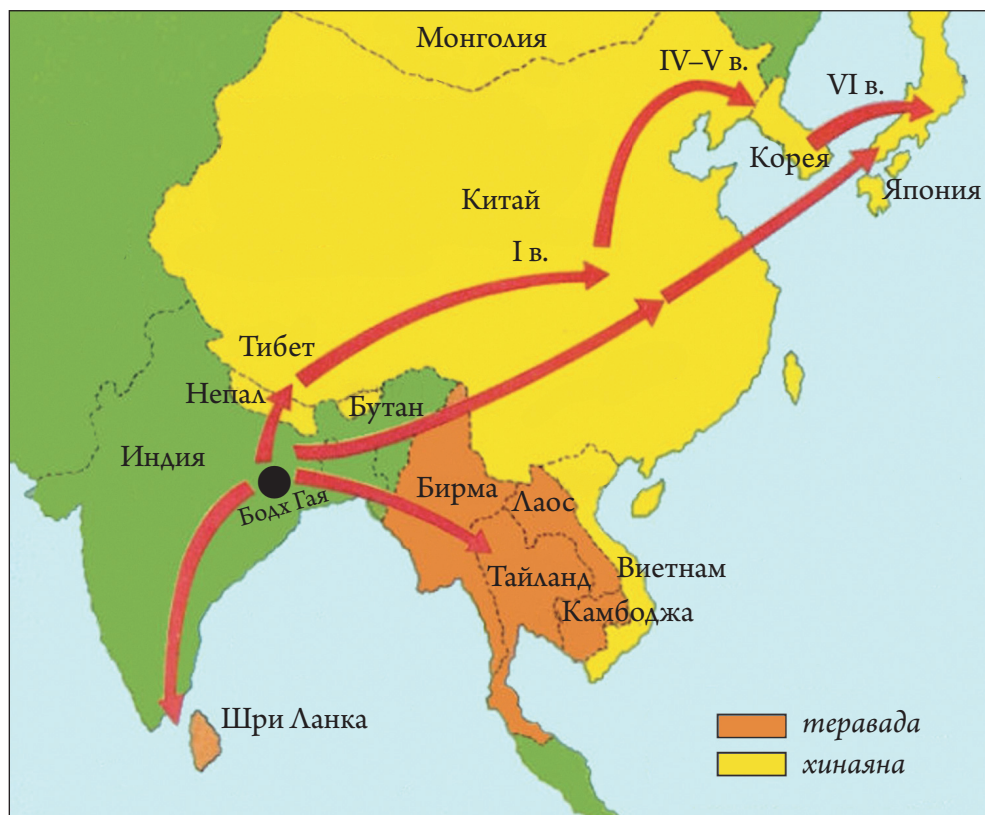
Тази доктрина гласи, че на всички същества е присъща единна буда прихода (санскр. buddhadhātu). Тя обаче е в потенциална форма (англ. Buddha-potential) и целта на дзен практиката е да бъде актуализирана. Актът на нейното актуализиране се нарича сатори – японско четене на китайския йероглиф 悟 wù – и обикновено се превежда като *пробуждане* или *просветление*.

В китайския чан будизъм с доктрината Татхагатагарбха се запознават най-напред чрез *Ланкаватара сутра* и това е причината чан будизмът първоначално да се нарича школа Ланкаватара (Торчинов, 2005:70).

Феноменът *дзен* е изключително сложен и многопластов. Той е неделима част от азиатската духовна култура, като ни препраща към множество различни течения и движения. Вероятно това е причината някои дзен ентузиаста да размиват неговите граници и да го свързват с всевъзможни психологически явления (DUMOULIN, 2005: XVIII).

Будизмът има две основни форми – тхеравада (хинаяна) и махаяна. Общоприета е гледната точка, че дзен следва да се разглежда в доктриналния контекст на махаяна.

На картата по-долу е показано разпространението на будизма в Източна и Югоизточна Азия. За отправна точка се приема Бодх Гая – град в индийския щат Бихар, където Буда получава просветление.

Разпространение на махаяна и тхеравада

Съществуващите разногласия са свързани главно с ролята на отделните страни в зараждането на чан будизма, неговото развитие в самия Китай и след преминаването му в Япония, където той получава името дзен.

Според Х. Дюмулин три велики азиатски страни – Индия, Китай и Япония – имат значителен принос в историята на дзенбудизма. Въпреки че той принадлежи на Китай и Япония, Индия не може да се разглежда единствено като негова отправна точка (DUMOULIN, 2005: XX).

Според Д. Т. Судзуки родното място на дзен е Китай, а Япония е просто мястото, където той продължава да живее (JAFFE, 2015. INTRODUCTION, XVI).

За да не останат читателите с погрешно впечатление, че Д. Т. Судзуки подценява индийските корени на дзен, ще цитирам и едно друго негово изказване, според което в дзен откриваме китайския прагматизъм, здраво споен с индийската метафизика и нейните възвишени размишления (Судзуки, 2014:454).

Според Алън Уотс дзен може да се разглежда като краен резултат от вековни традиции в индийската и китайската култура, въпреки че е повече китайски, отколкото индийски. След XII в. дзен се вкоренява дълбоко и се превъплъщава творчески в японската култура (WATTS, 1999:3).

От гледна точка на проблема за ролята на Япония в развитието на китайския чан интерес представляват и изследванията на Стивън Хайне. Той разглежда столетието от 1225 до 1325 г. като знаков период, през който китайският чан се превръща в дзен. Като долна граница на периода Хайне приема годината, през която Доген (1200–1253) получава просветление, а като горна – победата на дзен наставника Дайто кокуши (1283–1337) в религиозния диспут (宗論 shūron) с лидерите на старите школи (HEINE, 2018:63).

В книгата, която предлагам на българските читатели, дзен е разгледан в контекста на индийския, китайския и японския будизъм. Акцентът в книгата е не само върху утвърждаването на дзен в Япония, но и върху постепенното изместване на еkleктичния дзен (kenshū zen), съдържащ елементи от ритуалната практика на Тендай и Шингон, от т.нар. чист дзен (junzen/junsui zen).

Доскоро се смяташе, че утвърждаването на чистия дзен се дължи изключително на Доген, създателя на школата Сото. Нови документи, намерени през втората половина на XX в., дават основание да се смята, че в началото на този процес е дейността на Нонин (?–1196) – основателя на първата дзен школа в Япония.

Едва ли ще бъде пресилено да се каже, че Доген осъществява това, което Нонин не успява заради огромния натиск от страна на старите школи, станал причина да му се забрани да проповядва.

Утвърждаването на чистия дзен обхваща времето от 1191 г., когато китайският наставник Жуан Дегуан (1121–1203) предава учението на Нонин, до дебата в началото на 1325 г. Това време, наречено в книгата векът на дзен, се вмести в историческия периода Камакура (1185–1333).